ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ
Θ΄ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΡΗΤΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Ελούντα, 1-6 Οκτωβρίου 2001

ΤΟΜΟΣ Α1

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2006

ΜΕΤΑΞΙΑ ΤΣΙΠΟΠΟΥΛΟΥ & HEIDI DIERCKX

ΥΣΤΕΡΟΜΙΝΩΙΚΟ ΙΑ ΣΠΙΤΙ Ι.1 ΣΤΟΝ ΠΕΤΡΑ ΣΗΤΕΙΑΣ: ΔΟΜΗ, ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ*

Ι. Εισαγωγή

Η Αρχαιολογία, σύμφωνα με ένα από τους ορισμούς της, αποτελεί «προσπάθεια κατανόησης της ζωής των αρχαίων ανθρώπων».[1] Αυτό που εκ πρώτης όψεως μοιάζει με κοινό τόπο, αρχίζει να αποκτά το πραγματικό του βάθος όταν η λέξη «ζωή» αντικατασταθεί από τη φράση «σύνολο συμπεριφορών». Έχοντας μόλις ολοκληρώσει τη μελέτη ενός από τα δύο μεγάλα, πλήρως ανασκαμμένα και καλά διατηρημένα, σπίτια του αστικού οικισμού του Πετρά, του Σπιτιού Ι.1, θα επιχειρήσουμε, ως πρόγευση της τελικής δημοσίευσης, τη συνοπτική παρουσίαση της μεθόδου που ακολουθήθηκε και η οποία συνδυάζει τα ανασκαφικά δεδο-

* Θερμές ευχαριστίες εκφράζονται στους πολλούς συνεργάτες της ανασκαφικής ομάδας του Σπιτιού Ι.1, αρχαιολόγους Δρ. Ε. Παπατσαρούχα, Δρ. Γ. Παραρά, Δρ. Κ. Σμπόνια, Α. Παπακωστοπούλου και Ο. Ματζάρη (ανασκαφές 1985-1986, 1989-1990), Δρ. Κ. Χρηστάκη, Ε. Σάλιακα, Ν. Μαυρουδή, Α. Κόσσυβα, Γ. Κωστοπούλου και Δ. Μπασάκο (επεξεργασία κεραμεικής και μικρών ευρημάτων), συντηρητές Κ. Ζερβάκη και Σ. Χλουβεράκη όσο και τους ειδικευμένους μελετητές, C. D'Annibale (οψιανοί), Δρ. H. Dierckx (λίθινα εργαλεία), Δρ. B. Burke (υφαντικά βαρίδια), Δρ. I. Sjogren (λίθινα αγγεία) και Ε. Χρυσικοπούλου (κονιάματα) για τη σκληρή δουλειά τους, συχνά κάτω από δύσκολες συνθήκες. Για τα σχέδια στον υπολογιστή ευχαριστώ το Δ. Μπασάκο. Η χρηματοδότηση της μελέτης έχει αναληφθεί εξ ολοκλήρου από το Ίδρυμα Αιγαιακής Προϊστορίας (INSTAP).

1 D. Sanders, Behavioral conventions and archaeology: methods for the analysis of ancient architecture, στον τόμο *Domestic Architecture and the Use of Space, An interdisciplinary cross-cultural study* (επιμ. S. Kent), Cambridge University Press 1990, 43.

μένα, τη στρωματογραφική ανάλυση και τα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά, με τα στοιχεία που προέκυψαν από τη μελέτη των κινητών ευρημάτων και της θέσης τους μέσα στο χώρο, καθώς και το χρόνο χρήσης και τελικής απόθεσής τους. Για την παρουσίαση χρησιμοποιήθηκαν στατιστικές μετρήσεις. Ελπίζεται ότι η παρούσα ανακοίνωση συμβάλλει στην προσέγγιση τόσον του ίδιου του Πετρά, όσον και, γενικότερα, της Νεοανακτορικής Κρήτης.

Το Νεοανακτορικό (ΜΜΙΙΙ-ΥΜΙΑ) Σπίτι Ι.1 του Πετρά Σητείας ερευνήθηκε το 1985, 1986, 1989 και 1990. Πρόκειται για διόροφο κτίσμα με έκταση περ. 250 μ^2 στο σωζόμενο ισόγειό του (σχέδιο 1). Παρουσιάσθηκε στη βιβλιογραφία για πρώτη φορά το 1992, όταν επιχειρήθηκε ανάλυση των αρχιτεκτονικών στοιχείων του και των λειτουργιών του, σε σύγκριση με τις λεγόμενες «βίλλες» της περιοχής Σητείας, ανασκαμμένες από το Ν. Πλάτωνα στην δεκαετία του 1950.[2] Σκοπός της παρουσίασης εκείνης ήταν η ένταξη του αστικού ανακτορικού οικισμού του Πετρά στο ευρύτερο διοικητικό και οικονομικό πλαίσιο της περιοχής, καθώς και η διερεύνηση των σχέσεων των δευτερευόντων οικισμών με την κεντρική θέση. Το Σπίτι Ι.1 απέδωσε μεγάλη ποσότητα κεραμεικής, ακόσμητης και διακοσμημένης, πλήθος λίθινων εργαλείων, οψιανό, υφαντικά βάρη, λίθινα αγγεία και πολλά ακόμα μικρά ευρήματα. Επίσης υπήρχαν μερικές «γούρνες», ένας μεγάλος λίθινος ληνός, που αποτελεί και το μεγαλύτερο σωζόμενο ακέραιο λίθινο μινωικό αγγείο[3] και λίγοι πίθοι. Η πρώτη εξέταση της κατανομής των ευρημάτων έδειξε την ύπαρξη εξειδικευμένων χώρων για παρασκευή φαγητού, αποθήκευση και βιοτεχνικές δραστηριότητες, τόσο στο ισόγειο όσο και στον όροφο του κτιρίου.

Το Σπίτι Ι.1 προσφέρεται για αναλυτική παρουσίαση της κατανομής των ευρημάτων στους χώρους του κτιρίου, σε συνδυασμό με τα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά, τις κατασκευαστικές λεπτομέρειες και τους τρόπους κυκλοφορίας, διότι έσωζε μεγάλη ποσότητα και ποικιλία ευρη-

---

[2] M. Tsipopoulou, A. Papacostopoulou, "Villas" and Villages in the Hinterland of Petras, Siteia, στον τόμο *The Function of the "Minoan Villa"* (επιμ. R. Hägg), Stockholm 1997, 203-214

[3] Μ. Τσιποπούλου, Νέα στοιχεία για τη μινωική κατοίκηση στην περιοχή της πόλης της Σητείας, *Πεπραγμένα του ΣΤ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου*, Α2, Χανιά 1990, 318, σχ. 5. Βλ. επίσης Κ. Kopaka, L. Platon, Ληνοί Μινωικοί, *BCH* CXVII, 1993, 52.

μάτων σε καλά στρωματογραφημένα σύνολα δαπέδων. Η ανάλυση αυτή συμβάλλει στη σαφέστερη γνώση της συσχέτισης μεταξύ της οικιστικής αρχιτεκτονικής και της χρήσης των χώρων, επομένως και της λειτουργίας του Νεοανακτορικού Σπιτιού Ι.1 εντός του αστικού οικισμού του Πετρά, από το ανακτορικό κτίριο του οποίου απέχει λίγα μόνον μέτρα.

Ο D. Sanders, παρουσίασε, προ δεκαετίας περίπου, επτά καθοριστικούς παράγοντες για την κατανόηση της μορφής και της χρήσης των οικιστικών χώρων, ενισχύοντας τις θέσεις του με την εφαρμογή τους στον ΠΜ οικισμό της Μύρτου. Οι παράγοντες αυτοί είναι είτε φυσικά καθορισμένοι, (το κλίμα και η τοπογραφία), είτε μεταβλητοί, (τα διαθέσιμα υλικά, το επίπεδο της τεχνολογίας, οι οικονομικοί πόροι), είτε πολιτιστικά καθορισμένοι, αφορούν δηλαδή στη λειτουργία των κτιρίων και τις πολιτισμικές συμβάσεις.[4]

ΙΙ. Τοπογραφία, δομή και λειτουργία του κτιρίου

Το Σπίτι Ι.1 (σχέδιο 1) βρίσκεται σε κεντρική θέση του παράλιου οικισμού και είναι προσανατολισμένο έτσι ώστε να έχει εύκολη πρόσβαση προς τη θάλασσα, όπου υπήρχαν στη μινωική εποχή δύο περιοχές ελλιμενισμού, αντίστοιχα στον μεγαλύτερο και το μικρότερο όρμο, που περιέβαλαν την τότε χερσόνησο του Πετρά, αλλά και καλή θέα προς αυτήν, ιδιαίτερα από τον άνω όροφό του. Καταλαμβάνει έκταση ενός οικοδομικού τετραγώνου και εξυπηρετείται από δύο δρόμους. Χωρίζεται από το παρακείμενο Σπίτι Ι.2 με στενό πέρασμα, πλάτους λιγώτερου του ενός μέτρου, το οποίο πρέπει να ήταν αδιάβατο και είχε αφεθεί μάλλον για λόγους προστασίας από την υγρασία.[5] Αν και δεν παρουσιάζει αρχιτεκτονικές εκλεπτύνσεις, γνωστές από επίσημα, ή, καλύτερα, πολυτελή κτίρια της Νεοανακτορικής Κρήτης, δηλαδή δεν φαίνεται να είχε ούτε πολύθυρα ούτε και ξεστή τοιχοδομία σε κανένα σημείο του,[6] εκμεταλλεύεται με πολύ ορθολογικό τρόπο την τοπογραφία, όσο και τις κλιματικές συνθήκες τις περιοχής, ώστε να προσφέρει στους χρήστες του,

---

4 D. Danders, *ό.π.*, 44. Βλ. επίσης και το παλαιότερο σημαντικό για τον γενικότερο προβληματισμό του έργο του Α. Rapoport, *House Forms and Culture*, New Jersey, 1969.

5 Η πρακτική αυτή είναι γνωστή από την παραδοσιακή αρχιτεκτονική ιδιαίτερα των νησιών του Αιγαίου, αλλά και της Κρήτης.

6 M. Tsipopoulou, A. Papacostopoulou, *ό.π.*, σχ. 3, πίν. 1, 2.

την απαραίτητη άνεση για τη ζωή και τις εργασίες που έκαναν μέσα σ' αυτό. Το Σπίτι Ι.1 κτίσθηκε στην αρχή της Νεοανακτορικής περιόδου, εν μέρει πάνω σε παλαιότερο (ΜΜΙΙΒ) κτίσμα με όμοιο προνανατολισμό. Ίσως αρχικά ήταν μονόροφο. Στην ΥΜΙΑ, τελευταία φάση χρήσης του, επεκτάθηκε, για να καλύψει, με αποτελεσματικό τρόπο, αυξημένες ανάγκες των χρηστών του. Έτσι, σε αντίθεση με την αρχική, περίπου ορθογώνια, ελαφρά τραπεζιόσχημη, κάτοψη (χώροι Λ, Ε, Α, Μ) με πρόσκτισμα κοντά στη βορειοδυτική του γωνία (1 και 2), κατέληξε ακανόνιστο, (με την προσθήκη των χώρων Β-Δ, Ζ, Π, Ρ, Ξ, Φ, Ο και Σ και των κλιμάκων Η και Υ) χωρίς όμως να χάσει τη συνοχή του. Το ισόγειο φαίνεται πως ήταν κατασκευασμένο εξ ολοκλήρου από λίθο, ενώ για τον όροφο είχαν χρησιμοποιηθεί κυρίως πλίνθοι. Τα δάπεδα του ισογείου ήταν κυρίως από πατημένο χώμα, με πλακόστρωτο μόνον στον χώρο που στέγαζε τη λειτουργία του μεγάλου λίθινου ληνού. Ο όροφος είχε δάπεδα από σχιστολιθικές και πήλινες πλάκες. Κονίαμα υπήρχε στους τοίχους και των δύο ορόφων, λευκό στο ισόγειο, χρωματισμένο σε μερικούς τουλάχιστον από τους χώρους του ορόφου.

Η εξέταση των κατόψεων ισογείου (σχ. 2) και ορόφου, (σχ. 3) καταδεικνύει τους τρόπους που χρησιμοποίησαν οι μινωικοί τεχνίτες για να ανταποκριθούν στις ανάγκες των κατοίκων του σπιτιού, αλλά και στις κλιματολογικές συνθήκες. Το Σπίτι Ι.1 περιλαμβάνει χώρους στεγασμένους, ημιυπαίθριους και υπαίθριους, που παρέχουν δυνατότητες προσαρμογής σε ανάγκες μεταβαλόμενες τόσο σε οριζόντιο όσο και σε κάθετο επίπεδο, δηλαδή στη διάρκεια των εποχών του χρόνου και στη διάρκεια ζωής του κτιρίου. Σε όλους τους χώρους του, εκτός ίσως των δύο «τυφλών» του ισογείου (Λ και Ε) υπήρχε άπλετος φωτισμός[7] και αερισμός, ενώ οι ημιυπαίθριοι χώροι του ισογείου (Ζ, Ρ, Ο και Σ) παρείχαν στους χρήστες τους την απαραίτητη σκιά και δροσιά τις θερμές εποχές του χρόνου.

Το σχέδιο 1 δείχνει την ευελιξία στους τρόπους κυκλοφορίας μέσα και γύρω από το Σπίτι Ι.1. Η κύρια πρόσβαση ήταν από τα νοτιοανατολικά, από την πλευρά του λιμανιού, όπου σε μικρή απόσταση νοτιότερα έχει καθαρισθεί μονοπάτι λαξευτό στο βράχο. 'Ετσι έφθανε κανείς σε

[7] Δεν αποκλείεται φυσικά ο χώρος Λ να είχε παράθυρο στον δυτικό του τοίχο, προς την πλευρά του Σπιτιού Ι.2, αλλά και αυτός, όσο και ο Ε να είχαν, πάλι μέσω παραθύρων, έμμεσο φωτισμό από τον αμέσως προς τα νότιά τους χώρο Β, Δ.

ημιυπαίθριο χώρο με δύο θρανία και κίονα (Ζ), απ' όπου υπήρχε πρόσβαση προς τον χώρο Β,Δ, και μέσω αυτού στην εγκατάσταση του πατητηριού (Α, Μ) και στη συνέχεια από εκεί, μέσω εξόδου στη βορειοδυτική γωνία του δωματίου Μ, με δύο σκαλοπάτια που δεν έχουν διατηρηθεί, μάλλον διότι θα ήταν ξύλινα, στη ράμπα, στη λίθινη σκαλίτσα και τελικά στην πίσω αυλή. Επίσης από τον ημιυπαίθριο χώρο Ζ, που θα στεγαζόταν με ένα είδος πέργκολας, έφθανε κανείς απευθείας στον άνω όροφο, μέσω της σκάλας Η. Από την ίδια είσοδο, εναλλακτικά, υπάρχει δυνατότητα πρόσβασης προς την κύρια κουζίνα/χώρο αποθήκευσης σκευών Ξ, διαμέσου ενός άλλου ημιυπαίθριου εργαστηριακού χώρου του Ρ. Ενδιαφέρον είναι ότι το δωμάτιο Ξ, πολύ σημαντικό για τη λειτουργία του σπιτιού, έχει έξοδο προς την αυλή Φ, όπου θα ελάμβαναν χώρα διάφορες εργασίες βοηθητικές της παρασκευής του φαγητού, ίσως και το πλύσιμο των σκευών. Η δευτερεύουσα είσοδος του σπιτιού, από τον πλακόστρωτο δρόμο που το συνέδεε με την κορυφή του λόφου, πιθανώς και το ανάκτορο, οδηγούσε προς την πίσω αυλή και εξυπηρετούσε, προφανώς, εργαστηριακές δραστηριότητες.[8] Η ευρύχωρη πίσω αυλή βρίσκεται σε επίπεδο υψηλότερο κατά 1-1,5 μ. περίπου από το δάπεδο των χώρων του ισογείου και ορίζεται από παχύ αναλημματικό τοίχο, ο οποίος συνεχίζεται προς τα δυτικά, αποτελώντας τη στήριξη και του πλακόστρωτου δρόμου.[9] Στην αυλή περιλαμβάνονται δύο μικροί στεγασμένοι εργαστηριακοί χώροι (1, 2) και ένας ημιυπαίθριος, (3), στις γωνίες του οποίου υπήρχαν τρεις γούρνες. Μικρή κτιστή κλίμακα, με τέσσερα σκαλοπάτια, οδηγούσε, αφενός στον χώρο του πατητηριού και από κεί στα άλλα βοηθητικά δωμάτια του ισογείου και αφετέρου στον όροφο, μέσω της σκάλας Υ. Οι μόνοι απομονωμένοι χώροι του ισογείου, προσιτοί μόνον με καταπακτές από τον όροφο ήταν οι Λ και Ε, για τους οποίους υποθέτουμε ότι χρησίμευασν για την αποθήκευση φθαρ-

8 Υπάρχουν στοιχεία για την κατασκευή λίθινων αγγείων και εργαλείων οψιανού (βλ. παρακάτω). Επίσης η ύπαρξη των τριών γουρνών στον τριγωνικό χώρο 3, προφανώς συνδεόταν με την επεξεργασία σιτηρών για την παρασκευή φαγητού.

9 Το στοιχείο αυτό της «μάνδρας» είναι μάλλον ασυνήθιστο για μινωικό σπίτι και εντελώς άγνωστο σε άλλους ανασκαμμένους τομείς του οικισμού του Πετρά. Η ανασκαφή των ετών 1995-1996 έδειξε ότι ο πλατύς αυτός τοίχος είναι κτισμένος πάνω από τον μεγάλο προανακτορικό «Λάκκο» (βλ. τις ανακοινώσεις των D. Rupp και D. Haggis στον παρόντα τόμο) και προφανώς το πολύ χαλαρό έδαφος του υποστρώματος αυτού εξηγεί την ανάγκη κατασκευής ισχυρού τοίχου πάνω του.

τών προιόντων, διότι δεν περιείχαν πίθους. Χρήση άλλη πέραν της αποθηκευτικής δεν φαίνεται πιθανή, εφόσον ήταν σκοτεινοί. Δύο κτιστοί λάκκοι εξάλλου, (βόθροι) με βάθος μεγαλύτερο από 1,5 μ., (Θ, Ι) βρέθηκαν γεμάτοι με τα απορρίματα του σπιτιού, δηλαδή μεγάλη ποσότητα σπασμένης κεραμεικής και άχρηστων εργαλείων.

Η κάτοψη του ορόφου αποκαθίσταται με ασφάλεια, από τις σωζόμενες επιχώσεις, εκτός βέβαια από τους διαχωριστικούς τοίχους. (σχ. 3) Η έκταση ήταν αρκετά περιορισμένη, εφόσον μόνον το κεντρικό ορθογώνιο τμήμα του κτιρίου ήταν διόροφο. Ο επιμήκης χώρος Β,Δ ήταν βεράντα στον όροφο, απαραίτητη για την πρόσβαση από το ισόγειο, διότι εκεί απέληγε η σκάλα Η. Εξάλλου στα δυτικά του σπιτιού, στη στέγη των εργαστηριακών χώρων 1,2 της αυλής θα υπήρχε πιθανότατα μπαλκόνι, χώρος περισσότερο ιδιωτικός, καθώς δεν διέθετε άμεση πρόσβαση από το ισόγειο, προορισμένος να προσφέρει φωτισμό στο αντίστοιχο με το Λ δωμάτιο του ορόφου, καθώς και οπτική επικοινωνία με την αυλή και τον πλακόστρωτο δρόμο.

ΙΙΙ. Τα κινητά ευρήματα

1. Κεραμεική

Η ποσότητα της κεραμεικής που έφθασε ως εμάς ήταν πολύ μεγάλη, περισσότερο από 1200 κιλά, διότι το Σπίτι Ι.1, εγκαταλήφθηκε από τους κατοίκους του, μετά την καταστροφή του στην ΥΜΙΑ, μάλλον από σεισμό, χωρίς να ξανακατοικηθεί έκτοτε. Το 44% της κεραμεικής προέκυψε από το ισόγειο και το 56 % από τον όροφο. Όπως είναι γνωστό, ο Πετράς, αν και είχε δική του κεραμεική παραγωγή, ιδιαίτερα χαρακτηριστικός είναι ο κιτρινωπός πηλός της περιοχής,[10] κάλυπτε μεγάλο μέρος των αναγκών του με εισαγωγές από το γειτονικό Παλαίκαστρο, όπου

[10] Το κεραμεικό εργαστήριο του Πετρά εντοπίσθηκε και μελετήθηκε αρχαιολογικά και πετρογραφικά, μέσω των προιόντων του, από τον P. Day, στο πλαίσιο γενικότερων ερευνών του για τη διακίνηση της κεραμεικής στην Ανατολική Κρήτη. Βλ. P.M. Day, Ceramic Exchange between Towns and Outlying Settlements in Neopalatial East Crete, στον τόμο *The Function of the "Minoan Villa"* (επιμ. R. Hägg), Stockholm 1997, 222-224, επίσης P.M. Day, Pottery Production and Consumption in the Sitia Bay Area During the New Palace Period, στον τόμο *Achladia. Scavi e ricerche della missione Greco-Italiana in Creta Orientale* (1991-1993) (επιμέ. M. Tsipopoulou, L. Vagnetti) Roma 1995, 148-175.

χρησιμοποιούνταν πορτοκαλής πηλός.[11] Στο Σπίτι Ι.1 διαπιστώθηκε ότι στη λεπτή κεραμεική η σχέση πηλών Πετρά/Παλαικάστρου ήταν 1:3, στη μέτρια κεραμεική το ποσοστό του πηλού Παλαικάστρου ανέβαινε πάνω από 60%, ενώ στα χονδρά αγγεία ο πηλός Πετρά αντιπροσώπευε το 1/3 του πηλού Παλαικάστρου. Η κατάσταση αυτή δεν αφορά αποκλειστικά στο συγκεκριμένο σπίτι και το επίπεδο ζωής των χρηστών του, αλλά είναι ανάλογη με ότι συνέβαινε και στους υπόλοιπους τομείς της ανασκαφής.[12] Προφανώς οι κάτοικοι του Πετρά είχαν τη δυνατότητα προμήθειας πήλινων αγγείων και σκευών κάθε τύπου και μεγέθους, ανώτερης ποιότητας από τα δικά τους, από το Παλαίκαστρο, όπου κατά τη Νεοανακτορική περίοδο τουλάχιστον, η παραγωγή κεραμεικής ήταν εξαιρετικά μεγάλη.[13]

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαφορετική κατανομή των σχημάτων και τύπων αγγείων μεταξύ ισογείου και ορόφου του Σπιτιού Ι.1:[14]

1. Η ποικιλία είναι μεγαλύτερη στον όροφο, εφόσον εκεί γινόταν κυρίως η κατανάλωση του φαγητού.

---

[11] P.M. Day, Ceramic Exchange between Towns and Outlying Settlements in Neopalatial East Crete, στον τόμο *The Function of the "Minoan Villa"* (επιμ. R. Hägg), Stockholm 1997, 224-225.

[12] Η εισηγμένη κεραμεική δηλαδή στην περίπτωση του Πετρά συνδέεται με τις γενικότερες οικονομικές στρατηγικές του οικισμού και δεν έχει χαρακτήρα κοινωνικής διαφοροποίησης συγκεκριμένων ομάδων κατοίκων του.

[13] Έχει υποστηριχθεί ήδη από τους πρώτους ανασκαφείς του Παλαικάστρου ότι η πόλη αυτή, πιθανότατα μη ανακτορική, αποτελούσε ένα είδος «κέντρου βιοτεχνικής παραγωγής». Η εντατική αρχαιολογική έρευνα των τελευταίων 15-20 ετών στην Ανατολική Κρήτη γενικότερα τείνει να επιβεβαιώσει την υπόθεση αυτή, καθώς καταδεικνύει όλο και περισσότερο το σημαντικό ρόλο του Παλαικάστρου στην παραγωγή και διακίνηση διαφόρων αγαθών εμφανών στα αρχαιολογικά ευρήματα. Προφανώς οι κάτοικοι της περιοχής αυτής θα αντάλλασαν την κεραμεική τους με προϊόντα του Πετρά, τα οποία δεν είναι ανιχνεύσιμα στο αρχαιολογικό υλικό που έχει σωθεί ως εμάς.

[14] Για την τυπολογία της κεραμεικής ακολουθήθηκε το τυπολογικό σχήμα ανάλογο με τη χρήση, που η γράφουσα πρότεινε πρόσφατα για το κεραμεικό υλικό του ΥΜΙΙΙΓ υλικού του Χαλασμένου Ιεράπετρας, βλ. M. Tsipopoulou, Halasmenos: Destroyed but not Invisible: New Insights on the LMIIIC period in the Isthmus of Ierapetra, στον τόμο *Crete 2000*, (επιμ. L. Preston Day, M. Mook) υπό έκδοσιν. Σύμφωνα με αυτό τα αγγεία χωρίσθηκαν σε: 1. Αποθηκευτικά με δύο υποδιαιρέσεις α) μακροχρόνιας αποθήκευσης και β) προσωρινής αποθήκευσης. 2. Σκεύη παρασκευής φαγητού. 3. Αγγεία κατανάλωσης φαγητού και ποτού. 4. Αγγεία και σκεύη εξειδικευμένων λειτουργιών, ενδεικτικά α) φωτισμού, β) λατρείας γ) γεωργικών εργασιών.

2. Οι πίθοι, που είναι γενικά ελάχιστοι, απαντούν μόνον στο ισόγειο, ενώ στον όροφο γινόταν μόνον προσωρινή αποθήκευση προιόντων, σε αγγεία για υγρά ή στερεά προιόντα μετρίου μεγέθους, συχνά διακοσμημένα, αμφορείς, πρόχους και πιθοειδή.
3. Ο αριθμός των σχημάτων είναι μεγάλος, στοιχείο αναμενόμενο για τη Νεοανακτορική περίοδο, ιδιαίτερα για αστικό περιβάλλον.[15] Τόσο για την παρασκευή του φαγητού, όσο και για την αποθήκευση και την κατανάλωση τροφής και ποτού έχουν χρησιμοποιηθεί πολλοί διαφορετικοί τύποι αγγείων, διακοσμημένα και ακόσμητα.[16]

M.T.

2. Λίθινα εργαλεία[17]

An examination of the patterns of artifact distribution, other than pottery, within and around House 1 can provide additional clues as to the function of certain spaces and rooms of the building. The analysis of the artifacts of House I.1 focuses primarily on the distribution of the ground stone implements, as they constitute the highest percentage of the total material remains found other than pottery. A little over 300 ground stone tools were excavated from the house. The distribution of the other finds, such as loom weights, obsidian, and stone vase fragments have also been added contributing to a more complete analysis and interpretation of House I.1 at Petras.[18]

The distribution of the ground stone implements indicates that a high concentration occurs in the open areas associated with the structure, both

[15] Περίπου τρεις φορές μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο του ΥΜΙΙΙΓ αγροτικού οικισμού του Χαλασμένου.

[16] Αναλυτική παρουσίαση της κεραμεικής και των σχετικών στατιστικών μεγεθών (συγκριτικοί πίνακες κατά σχήματα, είδος πηλού, διακόσμησης και χώρο εύρεσης) θα γίνει στην τελική δημοσίευση του Σπιτιού 1.

[17] Many thanks to Dr. M. Tsipopoulou for the opportunity to study the ground stone implements of Petras. She has been of the greatest help in providing me with the necessary information and it is a great pleasure to be able to collaborate with her on this paper.

[18] Information on the chipped stone has been provided courtesy of Cesare d'Hannibale, to whom I am very grateful.

the open-air as well as the sheltered open spaces, most notably in areas Z, south of Z/H, K, F and the courtyard beyond, S, and X (plan 4). A similar distribution pattern is evident for the chipped ground stone. All the above-mentioned areas and spaces are most task-specific or active working areas and are easily accessible from other areas. Important to note also are the built-in bench features associated with area Z and the courtyard.

A closer look at the typology of the ground stone and chipped stone assemblages as well as the occurrence of stone vase fragments and loom weights indicate that the types of activities carried out in these exterior areas include obsidian knapping, stone vase manufacturing and other household activities, such as cloth dyeing, weaving, and food preparation, i.e. the grinding and pounding of grains and/or other food material.

It is evident from the obsidian assemblage that blade production took place outside the main building. About 90 obsidian pieces were excavated. These consist of blades as well as débitage products of obsidian knapping: cores, core preparation flakes and platform preparation flakes. The concentration of the débitage products suggests that the manufacture of obsidian blades was carried out in two areas: area K and the courtyard north of area F, both open-air spaces.

As regards the distribution of the ground stone tool types, specialized purpose tools are observable in the open-air and sheltered open spaces (Table 1). These tools consist of heavy pounding and/or hammering tools (pounders with heavy pecking, facetted pounders and hammers), whetstones and polishers, pumice abraders, a drill holder, a chisel-like tool, and a knife-like tool. The latter tools are set apart from the others due to their distinctive sharp working edge. *Gournes*, querns and abrader-grinders, and mortars occur most prominent in the same areas. These ground stone implements could be and probably were used in a variety of activities. Within the context of the other finds, it appears that they were used in the preparation of food, sharpening of metal tools, obsidian blade production, stone vase production, and perhaps cloth dyeing and weaving (the gournes in the courtyard and numerous loom weights may indicate the latter activity). As already mentioned above, obsidian blade production probably took place in two areas, area K and the courtyard north of area F, while limited stone vase production was restricted to the area north of F. The main area for food preparation appears to have been located in area X, which has been identified as a kitchen, as the pottery found in the room

corroborates. The relatively low quantity of débitage products associated with both obsidian blade production and stone vase production as well as the small amount of querns and mortars, in addition to the fact that only one area, the kitchen, was specific to one task, indicates that the products obtained were for use by the household only.

Distribution of the ground stone tools also indicates working activity within the main original structure as well, Rooms A, and M. The activity appears to be restricted to the two spaces accessible from outside. The wine press in Room A suggests wine production. The gourna in Room M may be related to the cloth making activity, such as dyeing (as perhaps was the case also with the gournes in the courtyard area), as the room is located in the vicinity of Room L, whose upper floor was associated with weaving. The largest concentration of loom weights was found in this room. The large amount of ground stone tools and other finds, associated with the lower floor of the central building, in Rooms E and L, as well as the enclosed and remote location of the rooms within the circulation pattern within the house suggest their function as storage areas. Lastly, the lakkos, space Q, needs mentioning. Because of its small size and enclosed character as well as the variety of finds, including large amounts of ground stone tools and pottery, excavated, it has been identified as a rubbish space.

It is apparent that the specialized and domestic activities associated with House I.1 were carried out mostly in the exterior areas of the house or, in fewer cases, within the central rooms that were easily accessible from the outside. It also appears that several areas were also used for more than one activity and that any products obtained from those activities were for use by the household only. In conclusion, the above analysis of the distribution of artifacts within and around House 1 has contributed to our understanding of the functional interpretation of the building.

H. M.C. D.

3. Υφαντικά βαρίδια[19]

Αποτελούν κατηγορία ευρημάτων, ενδιαφέρουσα ιδιαίτερα για την ταύτιση της λειτουργίας ενός χώρου του άνω ορόφου. Συγκεκριμένα υφαντικά βαρίδια βρέθηκαν στο ισόγειο ανά ένα στους χώρους Λ, Ε, Β, Ζ και Σ, ενώ ανά τρία στους χώρους Ξ και Ο. Όπως ήταν αναμενόμενο βαρίδια, 11 συγκεκριμένα, εντοπίσθηκαν και στον λάκκο απορριμάτων Θ. Αντίθετα στον όροφο υπήρχαν 13 βαρίδια στο Λ, 8 στον Ε και άλλα 3 στον Α. Αν και δεν είναι δυνατόν να υπολογισθεί πώς ήταν χωρισμένα τα δωμάτια του ορόφου, η κατανομή και η ποσότητα των υφαντικών βαριδιών δείχνουν ότι σε χώρο πάνω από το δωμάτιο Λ του ισογείου, προφανώς με καλό φυσικό φωτισμό και πιθανότατα ωραία θέα, υπήρχε αργαλειός. Μπορούν να αποκατασταθούν περισσότερα του ενός παράθυρα στο χώρο αυτό, που βρίσκεται στη γωνία του κτιρίου καθώς και δύο πόρτες, η μια στη βεράντα Β-Δ και η άλλη στο μπαλκόνι πάνω από τους χώρους 1 και 2 της πίσω αυλής.

IV. Λειτουργίες

Οι εντοπιζόμενες λειτουργίες στο Σπίτι 1 είναι:

1. Παρασκευή τροφής.
2. Παρασκευή κρασιού.
3. Κατανάλωση φαγητού και ποτού.
4. Αποθήκευση.
5. Υφαντική.
6. Κατασκευή λίθινων εργαλείων και λεπίδων οψιανού και πυριτόλιθου.
7. Κατασκευή λίθινων αγγείων.

Ορισμένες από αυτές, (1, 3, 4) είναι προφανές ότι αφορούν στην καθημερινή ζωή των κατοίκων του σπιτιού και δεν χρειάζονται περαιτέρω ανάλυση στο παρόν πλάισιο τουλάχιστον.[20] Η ερμηνεία της παρουσίας

[19] Η μελέτη των υφαντικών βαριδιών του συνόλου της ανασκαφής του Πετρά διεξάγεται από τον Δρ Β. Burke (βλ. την ανακοίνωσή του στο παρόν Συνέδριο). Στο πλαίσιο της παρουσίασης της δομής και των λειτουργιών του Σπιτιού 1 που μας απασχολεί εδώ συνεξετάζονται όλα τα πήλινα βαρίδια, ανεξάρτητα από την τυπολογία και το βάρος τους.

[20] Λεπτομερέστερη ανάλυση των δεδομένων, όπου θα φαίνονταν η έκταση καθώς και οι τύποι φαγητών, προσωρινής αποθήκευσης, καθώς και η χωροταξική κατασνομή στο σπίτι είναι έξω από τα στενά πλαίσια της παρουσίασης αυτής. Δεν μπορεί να

του πατητηριού είναι περισσότερο περίπλοκη. Το γεγονός ότι ληνοί υπήρχαν μόνον σε λίγα, και μάλλον εξέχοντα, σπίτια, τόσο των αστικών (συμπεριλαμβανομένου και του Πετρά), όσο και των αγροτικών μινωικών οικισμών, θα μπορούσε να σημαίνει είτε ότι η παρασκευή κρασιού υπερέβαινε τα πλαίσια ενός συγκεκριμένου νοικοκυριού της κοινότητας,[21] είτε ότι η κατανάλωση κρασιού αποτελούσε προνόμιο μόνον ορισμένων ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της μινωικής κοινωνίας.[22]

Η πρόσβαση στους χώρους των δραστηριοτήτων 1-4 είναι ελεγχόμενη από τους χρήστες του σπιτιού και διακριτή, τόσο ως προς τον εξωτερικό χώρο, όσο και ως προς τον εσωτερικό. Έτσι η πρόσβαση προς το χώρο παρασκευής και αποθήκευσης του κρασιού είναι εύκολη από το ισόγειο, ανοικτή προς τον δρόμο του οικισμού, αλλά και ελεγχόμενη, αφού για να φθάσει κανείς σ'αυτήν έπρεπε να περάσει από τους ημιυπαίθριους χώρους του νοτιοανατολικού τμήματος. Ακόμα περισσότερο ελεγχόμενος ήταν ο χώρος παρασκευής του φαγητού και αποθήκευσης των απαραίτητων σκευών, δηλαδή το δωμάτιο Ξ, που έχει μεν πρόσβαση προς τους ημιυπαίθριους χώρους στα ανατολικά, ώστε να έρχονται προς αυτόν τα απαραίτητα υλικά, αλλά εξυπηρετείται και από ένα δικό του υπαίθριο χώρο, προς τα δυτικά, τον Φ, και επίσης βρίσκεται κοντά

αποκλεισθεί ότι η παρασκευή και η κατανάλωση της τροφής αφορούσε, σε μερικές τουλάχιστον περιπτώσεις ομάδα μεγαλύτερη από τους κατοίκους του Σπιτιού Ι.1, δηλαδή κάτι ανάλογο με τα νεώτερα «συμπόσια» εφόσον δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το σπίτι αυτό, τόσο κοντά μάλιστα στο ανάκτορο ανήκε σε εξέχουσα κοινωνική ομάδα (elite) του Πετρά.

[21] Κάτι ανάλογο δηλαδή με ότι συνέβαινε και ακόμα συμβαίνει στην παραδοσιακή Κρήτη, όπου πατητήρια, λιοτρίβια και «καζάνια» εξυπηρετούν συχνά μια ολόκληρη γειτονιά ή εκτεταμένη οικογένεια. Δεδομένου βεβαίως του γεγονότος ότι η κατανάλωση κρασιού δεν αποτελεί βασική ανάγκη απαραίτητη για την καθημερινή ζωή όπως η τροφή, είναι πιθανό ότι αυτή η υπόθεση αποτελεί απλώς αναχρονισμό που δεν έχει εφαρμογή στη Νεοανακτορική κοινωνία.

[22] Βλ. ιδιαίτερα για τον Πετρά D. Rupp, M. Tsipopoulou, Conical Cup Concentrations at Neopalatial Petras: A case for a ritualized Reception ceremony with Token Hospitality, στον τόμο *Meletemata. Studies in Aegean Archaeology presented to Malcolm H. Wiener as he enters his 65th year*, Aegeaum 20, Universite de Liege, University of Texas at Austin, 1999, (επιμ. P. P. Betancourt, V. Karageorghis, R. Laffineur, W.D. Niemeier), 729-743, με περαιτέρω βιβλιογραφία. Πρβλ. επίσης, K. Kopaka, L. Platon, *ό.π.*, 89-96, όπου δηλώνεται ότι σε πολλές περιπτώσεις ανακτορικών μινωικών οικισμών, οι ληνοί βρίσκονται σε σπίτια κοντά στο ανάκτορο.

στη σκάλα για τον όροφο, όπου προφανώς γινόταν η κατανάλωση του φαγητού. Με την διαδικασία αυτή στον όροφο συνδέονται αγγεία που χρησιμοποιούνται για σερβίρισμα, αλλά και για προσωρινή αποθήκευση μικρών ποσοτήτων, όπως πιθοειδή, αμφορείς και πρόχοι.

Ακόμα περισσότερο «ιδιωτική»,[23] ή τουλάχιστον μη προσιτή σε επισκέπτες που έρχονταν σε επαφή με τους κατοίκους του σπιτιού για σύντομο χρονικό διάστημα ήταν η υφαντική δραστηριότητα. Προφανώς στην περίπτωση αυτή, όπως δείχνει και ο σχετικά περιορισμένος αριθμός των υφαντικών βαριδιών, πρόκειται για «οικοτεχνία», δηλαδή το παραγόμενο προιόν δεν χρησιμοποιείτο στο πλαίσιο εμπορικής ανταλλαγής, αλλά μάλλον αφορούσε αποκλειστικά τους κατοίκους του σπιτιού.[24] Αντίθετα, η κατασκευή των λίθινων αγγείων γινόταν στο νότιο άκρο της μεγάλης πίσω αυλής του Σπιτιού Ι.1, σε ανοικτό χώρο με θρανίο, στην παρυφή του πλακόστρωτου δρόμου που το συνδέει με τον υπόλοιπο οικισμό, πιθανότατα και με το ανάκτορο, όπως είναι φυσικό για δραστηριότητα εξειδικευμένη, υπερβαίνουσα τα όρια της οικοτεχνίας και αποσκοπούσα στη διάθεση του τελικού προιόντος σε άλλους χρήστες. Αξίζει πάντως να παρατηρήσει κανείς ότι η δραστηριότητα αυτή εμφανίζεται ευκαιριακή, δηλαδή προφανώς περιορισμένη χρονικά, ανάλογα με τις ανάγκες που εκαλείτο να καλύψει.

Γενικά πάντως παρατηρείται σαφής διαχωρισμός, όπως προκύπτει τόσον από τις κατόψεις και τους τρόπους κυκλοφορίας στο Σπίτι Ι.1 και τους γύρω του χώρους, ιδιωτικούς αλλά και δημόσιους, των λειτουργιών που ήταν περισσότερο αγροτικού χαρακτήρα, όπως το άλεσμα των σιτηρών στις γούρνες των χώρων 3 στην πίσω αυλή και P στο ανοικτό Δ τμήμα του κτιρίου, εύκολα προσιτές από τον χώρο Ξ, αλλά διαχωρισμένες από αυτόν.

---

[23] Ο όρος χρησιμοποιείται εδώ εν αντιθέσει προς το «δημόσια» όπως ο αντίστοιχος αγγλικός «private».

[24] Αυτό θα ήταν δηλαδή ανάλογο με ένα «ομηρικό» μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο η υφαντική αποτελούσε ασχολία απόλυτα συμβατή με τις γυναίκες των ανώτερων κοινωνικών τάξεων. Εντελώς διαφορετική είναι η εικόνα που έχει προκύψει από το Σπίτι ΙΙ του Πετρά, το οποίο, αν και στην ΥΜΙΑ ήταν ένα κτίριο ανάλογο με το Ι, μετά την καταστροφή, στην επακολουθήσασα δύσκολη ΥΜΙΒ φάση άλλαξε χρήση για να στεγάσει βιοτεχνική δραστηριότητα σχετική με το βάψιμο του μαλλιού και την υφαντική. Βλ. M. Tsipopoulou, E. Hallager, Inscriptions with Hieroglyphs and Linear A from Petras, Siteia, *SMEA* XXXVII, 1996, 9-11.

Τέλος, ένα άλλο πολύ ενδιαφέρον στοιχείο, που αποτελεί και τη σημαντικότερη από τις πολιτισμικές συμβάσεις που ανιχνεύονται στο Σπίτι Ι.1, ακριβώς γιατί δεν είναι αυτονόητη με το δικό μας τρόπο σκέψης, είναι η έλλειψη δεδομένων για μακροχρόνια αποθήκευση αγροτικών προϊόντων. Οι λίγοι υπάρχοντες πίθοι φαίνεται ότι συνδέονται σχεδόν αποκλειστικά με την παρασκευή του κρασιού. Άμεση συνέπεια θα ήταν περιορισμένη αυτονομία των κατοίκων του αστικού αυτού χώρου, ιδιαίτερα σε περίοδο κρίσης. Σχεδόν αναγκαστικά, αυτό όχι μόνον προυποθέτει, αλλά και ενισχύει τον οικονομικό και διοικητικό ρόλο του ανακτόρου ως κέντρου συγκέντρωσης και πιθανότατα ελέγχου της κατανομής του αγροτικού πλούτου, γεγονός που φαίνεται να αποτέλεσε τη βασική αιτία για την άνοδο, αλλά και την καταστροφική πτώση της Νεοανακτορικής οικονομίας.

Μ.Τ.

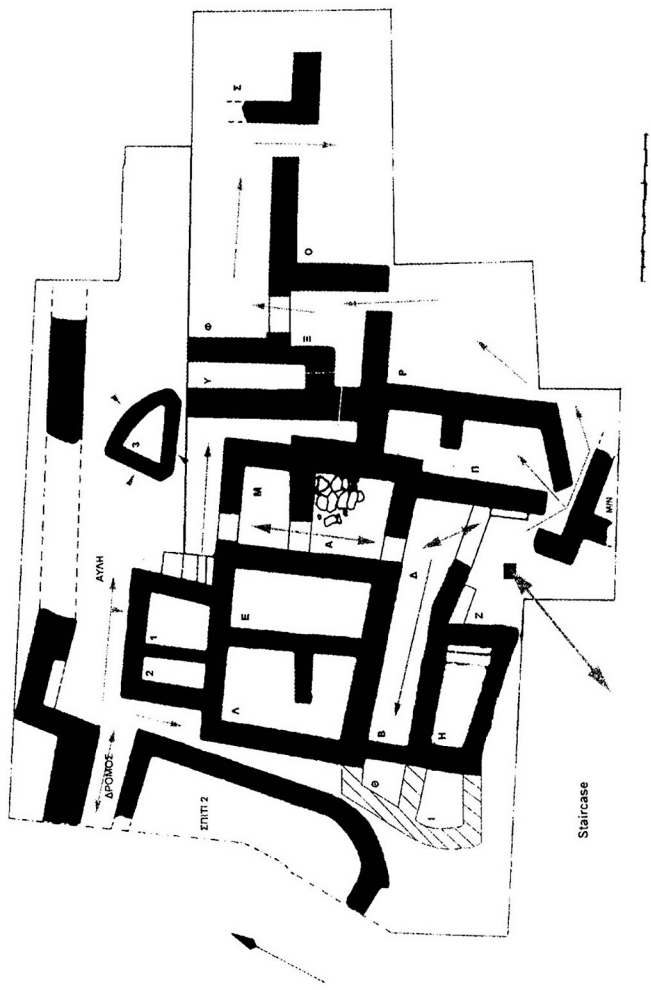

Σχ. 1. Petras – House 1. Circulation patterns.

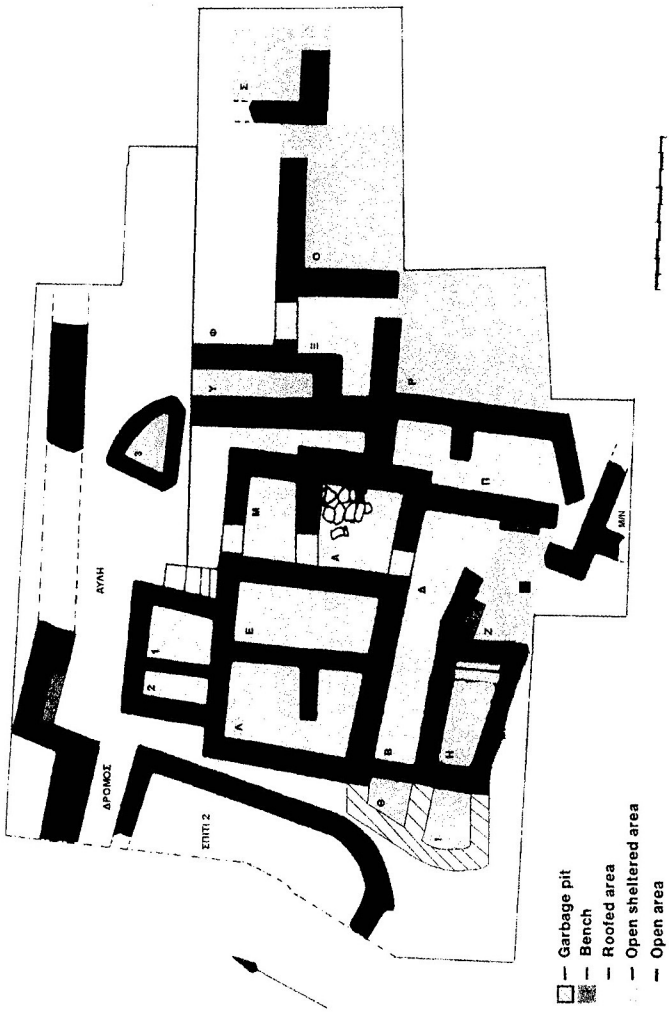

Σχ. 2. Petras – House 1. Ground Floor.

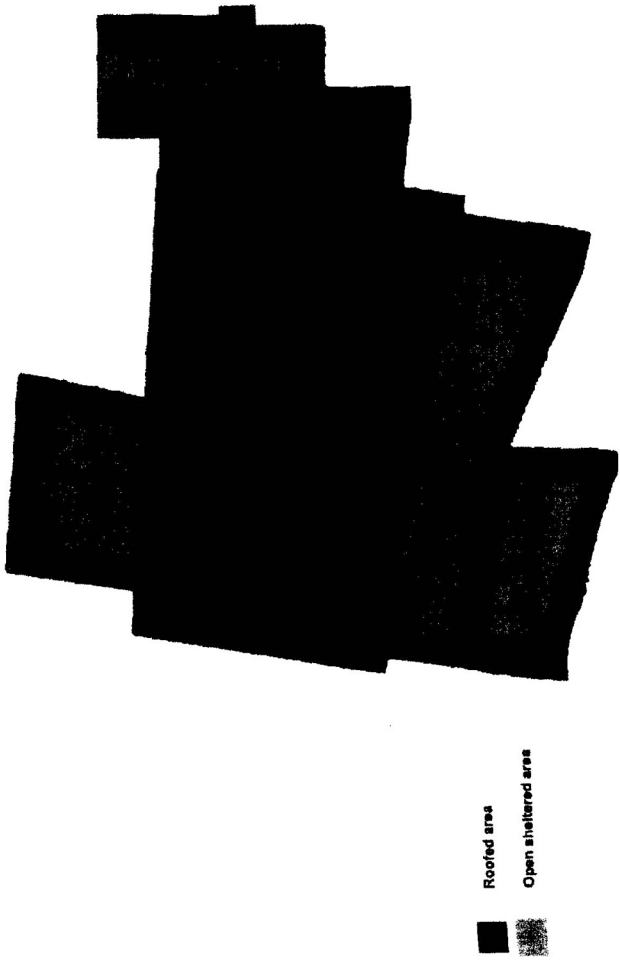

Σχ. 3. Petras – House 1. Upper Floor.

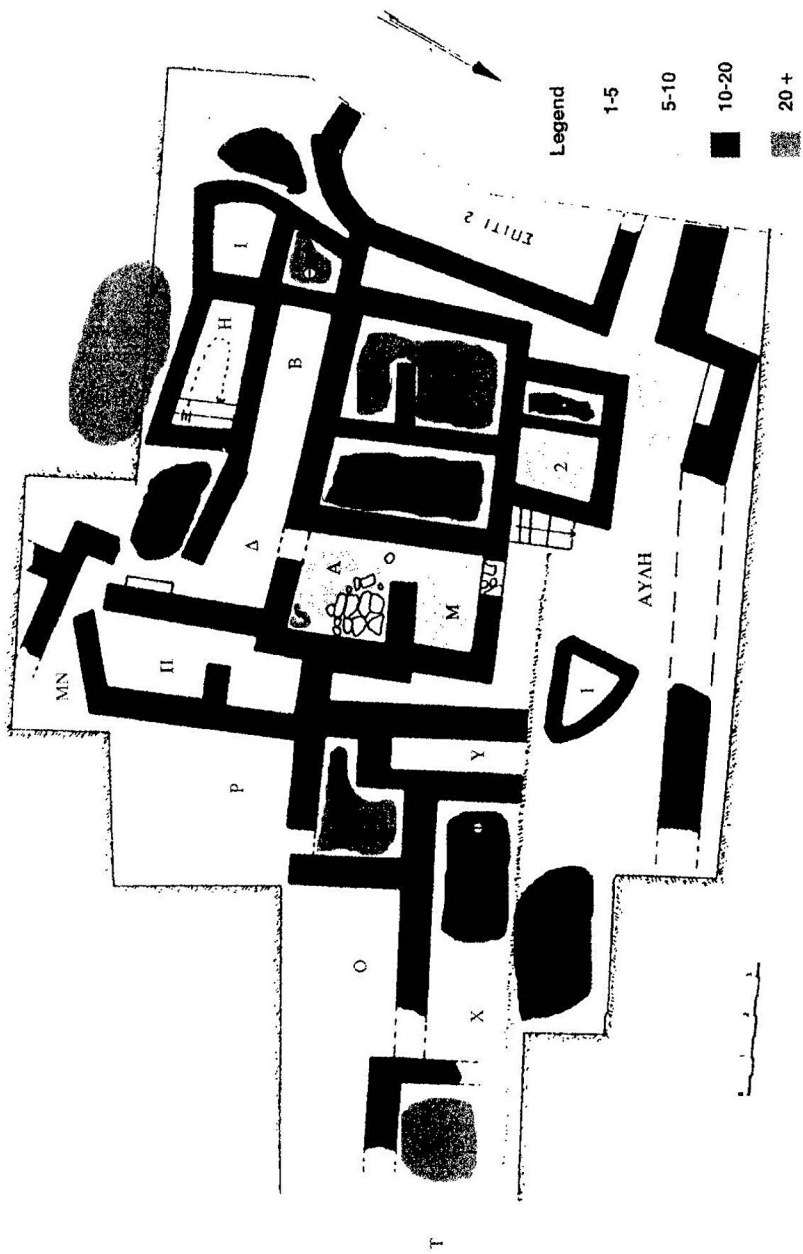

Σχ. 4. Petras. Plan of House 1. Distribution of ground stone tools.

Table 1. Distribution of ground stone and other finds.

	A	B/Γ/Δ	E	Θ	H	Z	East of H/Z	South	K	Λ	Ξ	M	MN
pounders	2	3	2	14	1	2		3	2	8	6	1	
pestles	1			2						4	1		
abrader-pounders		2	2	9	1	2		4	1	5	7	4	
facetted tools			1	2		1	2		1	4		1	
hammers	1							2		1			
combination tools		1	1					1		2			
grinders	2		1			2			1	3			
abraders	3		3	1	2	1	1	1	1	2	3	2	1
whetstones	1		1	4		1	1	6		2		2	1
polishers	1		3			1		1		5	2		
pumice			1						1	1	1		
querns								2	1	1	2	1	
mortars				1									
gournes			1									1	
weights		1	3	2						4	1		
other			1	1	1					2	1	1	
TOTAL	11	7	20	36	5	10	4	20	8	44	24	13	2
loom weights	3		7	9	1	1		4		15	2	3	
obsidian	3	2	4	1	4	1			9	14	3	3	1
stone vase frags.		x		x						x	x	x	x

Table 1. Distribution of ground

	A	B/Γ/Δ
pounders	4,13758	4,158599
pestles	2,637681	2,753623
abrader-pounders		4,790909
facetted tools		
hammers	1,507463	
combination tools		1,748603
grinders	2,136054	
abraders	1,335664	
whetstones	2,26087	
polishers	2,982796	
pumice		
querns		
mortars		
gournes		
weights		2,542857
other		
TOTAL	16,99811	15,99459
loom weights	5,800575	5,695402
obsidian	5,701508	5,928643
stone vase frags.		x